SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Richard Jung: Experience and Action: Selected Items in Systems Theory

Šubrt, Jiří

Veröffentlichungsversion / Published Version
Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Šubrt, J. (2009). Richard Jung: Experience and Action: Selected Items in Systems Theory. [Review of the book *Richard Jung: Experience and Action: Selected Items in Systems Theory*, by Richard Jung: Experience and Action: Selected Items in Systems Theory]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, *45*(2), 435-437. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-68750

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.
Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:
This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.
By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

gesis Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften

Mitglied der Leibniz-Gemeinschaft

Richard Jung: ***Experience and Action: Selected Items in Systems Theory***
Wien, Edition Echoraum 2007, 308 s.

Je zarážejícím faktem, že o odborné práci některých badatelů českého původu, kteří podstatnou část svého života prožili v emigraci, víme zatím velmi málo. Těžko lze někdy pochopit, proč tomu tak je, neboť se jedná o autory, kteří k nám zajíždějí, a nebo dokonce – jako profesor Richard Jung – u nás už řadu let žijí. A tak se velkým překvapením může pro mnohé české sociální vědce stát Jungova kniha *Experience and Action*, která byla v r. 2007 vydána vídeňskou Edition Echoraum, vydavatelstvím, jež se významným způsobem orientuje na publikování prací z oblasti radikálního konstruktivismu, kybernetiky a systémové teorie. Dodejme ještě, že Jung byl v roce 2008 za svůj dlouhodobý a zásadní přínos k rozvoji kybernetiky vyznamenán Zlatou medailí Norberta Wienera, již mu udělila American Society for Cybernetics. Knihu, která je předmětem této recenze, autor věnoval své manželce Elišce.

Richard Jung (nar. 1926) prožil mládí v Kutné Hoře, za druhé světové války byl internován v Malé pevnosti Terezín. V r. 1945 zahájil studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, 1948 odešel do exilu. Nejprve strávil několik let v Norsku, poté odjíždí do USA. 1951–53 studoval politickou vědu a sociologii v Oslo, 1954 sociologii na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, 1955–57 sociologii, psychologii a sociální antropologii na Harvardově univerzitě v Cambridge, Mass. Během postgraduálních studií na Harvardu se Jung stal asistentem v Oddělení sociálních vztahů, které vedl Talcott Parsons. S tímto významným teoretikem pak zůstal v kontaktu až do jeho smrti v r. 1979 a měl také možnost poznat většinu jeho důležitých spolupracovníků. Po studiích působil Jung na několika akademických pracovištích, z nichž tím nejdůležitějším se pro něj stala Univerzita státu Alberta v Kanadě, Edmontonu, na níž pracoval po dvě desetiletí. V r. 1990 se vrací do Kutné Hory a zde posléze začíná rozvíjet činnost svého *International Center for Systems Research*.

Systémový výzkum, jenž Jung rozvíjí, můžeme zařadit a chápat v kontextu aktuálního, interdisciplinárně orientovaného proudu myšlení, který je označován výrazem radikální konstruktivismus. Ten vychází z podnětů, které přinesla obecná teorie systémů (Ludwig von Bertalanffy), kybernetika (Norbert Wiener), termodynamika (Ilya Prigogine), koncepce spontánní sebeorganizace systémů (Heinz von Foerster) a autopoiesis (Humberto R. Maturana, Francisco J. Varela). V sociologii je nejznámějším a nejvlivnějším příkladem tohoto přístupu systémová teorie Niklase Luhmanna.

Jungovy ideje krystalizovaly v přímém dialogu s mnoha výraznými mysliteli 20. století. Namátkou můžeme vzpomenout jména jako Arne Naess, Ludwig von Bertalanffy, Talcott Parsons, Robert K. Merton či Paul F. Lazarsfeld. Texty publikované v Jungově knize mají mnohdy zajímavou historii, byly psány za různých okolností a pro různé příležitosti. Některé z nich mají původ v nepublikovaných rukopisech napsaných již na počátku 60. let 20. století, jiné publikovány byly, ale pro knižní vydání se dočkaly podstatného přepracování. Např. o 13. kapitole s názvem „Systems of Orientation" autor říká, že její konceptuální část byla vytvořena před více jako 45 lety a byla postupně prezentována na různých fórech (The American Association for the Advancement of Science, Lazarsfeldův seminář na Kolumbijské univerzitě, IBM Watson Research Center).

Četba knihy *Experience and Action* vyvolává v některých ohledech jisté asociace na dílo Parsonsovo, avšak přes určité podobné rysy v zásadě platí, že Jung si vůči Parsonsovu strukturnímu funkcionalismu zachovává značný kritický odstup a mnohé jeho představy odmítá (týká se to např. Parsonsovy schematiky AGIL). Co je oběma autorům společné, je orientace na teorii

jednání, k níž je přistupováno ze systémové perspektivy. Jung, který studoval psychologii, je mnohem více zaměřen na problematiku lidského individua, naopak méně pozornosti věnuje sociálním systémům. Další podobnost spočívá v uplatňování interdisciplinárního přístupu, který výrazným způsobem překračuje úzké hranice sociologie. Šíře vědomostí z nejrůznější oblastí vědy a dějin myšlení, které Jung dokáže ve svých textech zúročit, je opravdu impozantní. Samozřejmou věcí je pro něj čerpání inspirace z dějin evropské a americké filozofie, dovede však zužitkovat i znalost indického myšlení. Využívá impulzů, které přicházejí z kybernetiky, biologie, logiky či teorie her, je obeznámen s psychoanalýzou, ale i s matematickými a statistickými metodami.

Junga s Parsonsem ovšem spojuje ještě jeden aspekt teoretického myšlení, kterým je důraz na konceptualizaci. Zde je namístě si připomenout, že základním cílem Parsonsova usilování nebylo formulovat teorii v hypoteticko-deduktivním smyslu, nýbrž vytvořit v sociologii nový referenční rámec, nové konceptuální schéma, které by se stalo základem pro další teoretické uvažování i pro empirický výzkum. Parsons, který byl v tomto směru inspirován studiem Kanta, ale také svými staršími harvardskými kolegy, fyziologem L. J. Hendersonem a filozofem A. N. Whiteheadem, byl přesvědčen o tom, že pokrok ve vědě musí být založen na takové revizi a inovaci referenčních rámců, která umožní rozšířit a prohloubit porozumění zkoumaným faktům, tzn. musí být spojen s vytvořením nového konceptuálního aparátu. Četba Jungových textů dokládá, že i on přisuzuje otázkám konceptualizace zásadní důležitost.

Zhruba třísetstránková kniha *Experience and Action* je z formálního hlediska rozčleněna do čtyř sekcí. První je tvořena úvodními texty: „Poděkováním", „Předmluvou" Jungova žáka Ranulpha Glanvillea a autorovým vstupním pojednáním. Část I., kap. 1–7, seznamuje čtenáře s východisky autorova systémového myšlení a ústí v pojednání o postmoderní systémové teorii. V části II., kap. 8.–13, se autorův pohled z velké části soustřeďuje na tematiku lidského jednání (zkušenost, motivace, rozhodování, orientace). Závěrečný „Apendix" přináší soubor tabulek, v nichž jsou schematicky vyjádřeny základní Jungovy konceptualizace zkoumaných problémů.

Autor v první části knihy ukazuje, že uvažování o systémech má svou historii a je spojeno s určitými představami, analogiemi a metaforami (mysl, organismus, stroj, vzor). K obecným charakteristikám systémů, jimiž se ve své knize zabývá, patří mj. systémové hranice („povrch" oddělující je od jejich systémového okolí), vstupy a výstupy, vnitřní struktura, diferenciace a hierarchizace, relativní stabilita, dynamika a (sebe)regulace. Jung ve své systémové perspektivě rozlišuje různé typy systémů a analytických rovin. Konceptuální aparát, který se na tomto základě vytváří, je značně rozvětvený a není úplně snadné se v něm orientovat (viz „Apendix"). Reprodukovat tento systém ve stručné a přitom nezkreslené podobě v rámci časopisecké recenze je v zásadě nemožné.

Jedním z charakteristických rysů Jungova myšlení je orientace na dvojí, komplementární teoretický popis, který je inspirován myšlenkami Barucha Spinozy. Jung si všímá toho, že ve Spinozově myšlení hraje klíčovou roli paralelismus, který je vyjádřen latinským výrazem „sive" (který je do češtiny přeložen slůvkem „neboli", resp. „čili"; latinský název Spinozovy práce *Deus sive Natura* zní česky *Bůh čili příroda*). Toto „sive" znamená podle Junga konjunktivně-disjunktivní „a/nebo či buď/anebo" (str. 18), jež umožňuje vyjádřit perspektivu komplementárního pohledu, kterým se autor snaží nahlížet základní teoretická dilemata, s nimiž se jeho myšlení potýká.

Základní úroveň systémového myšlení představuje pro Junga jednotlivec (jako psychický systém), jeho prožívání (zkušenosti) a jednání (viz kap. 8., 9. a 10.). Z noe-

tického hlediska vychází Jung z rozlišení mezi *ens movens* (objekty) a *ens volens* (subjekty). *Ens movens* si lze představit jako organismy či stroje, ens volens jako mysl. Centrem subjektivity *ens volens* je lidské „já" (*self*), centrem subjektivit jiných *ens volens* jsou „druzí" (*others*), centrem objektivity ens movens je „to" (*it*). To, co je u Parsonse zkoumáno především z perspektivy systému jednání, je u Junga konceptualizováno v rámci systému intence (*system of intention*).

Systém intence se vyznačuje dualitou prožitku (zkušenosti) a činu; je to systém „janusovské" povahy mající „dvě tváře": vnitřní, subjektivní, jež je označována jako prožitek, a relační/vztahovou, která je spojena s pojmem čin; v závislosti na ohnisku badatelova zájmu může systém intence vystupovat jako systém prožitku, nebo jako systém činu. Systém intence je autorem dekomponován do tří analytických subsystémů: systému motivace, systému rozhodování a systému orientace, které jsou podrobeny velmi důkladnému samostatnému studiu (kapitola 11, 12, 13). Řídícím principem motivace je snižování tenze, řídícím principem rozhodování je snižování rizika, řídícím principem orientace je snižování nejistoty.

Systémy intence, resp. jednání jsou agregovány a integrovány do širších systémů sociální povahy, které jsou v Jungově terminologii označovány jako systémy interakce (skupiny), transakce (kolektivity) a transformace (pléna). Vedle toho jsou rozlišovány také ještě tzv. sektory (ekonomie, sociální organizace, ideologie, technologie, instituce, sociální struktura). Sociální systémy se nicméně v recenzované knize ocitají spíše na okraji zájmu, a pokud jsou připomínány, tak především jako určité rámce, v nichž se odehrává to, co autora zajímá v prvé řadě – lidské jednání.

Koordinátami představujícími základní orientace či úběžníky – a to jak pro lidské jednání specificky, tak pro systémy obecně – jsou čas a prostor. Autorovy úvahy v této souvislosti krouží kolem metateoretických problémů ontologické a epistemologické povahy, dotýkají se otázek synchronicity, diachronicity, evoluce, absolutního a relativního, ohraničeného a neohraničeného, konečného a nekonečného.

V této souvislosti je nutné zdůraznit, že postmodernismus (viz kap. 7) chápe Jung nejen jako jednu z etap v dějinách umění, architektury, literatury, filozofie a společenských věd, nýbrž hlavně jako určitou výzvu k paradigmatickému posunu v oblasti ontologie, epistemologie a axiologie, jež se promítne do obecné teorie systémů. Jako svůj příspěvek k tomuto paradigmatickému posunu předkládá Jung mj. typologii šesti tzv. vrcholových obecných systémů – *apex general systems* (jejichž alegorické názvy můžeme uvést jako ilustraci autorova kreativního přístupu v původním anglickém znění: 1. *Dream and wakefulness*, 2. *Between the fire and the shadows*, 3. *Paradise lost and bacchanal gained*, 4. *The pre-established hierarchy*, 5. *The haunted house of toys*, 6. *Ephemeral islands of experience in a boundless sea of indefiniteness*). Těchto šest systémů, jejichž charakteristiky jsou v Jungově díle podány, představuje podle autora paralely k šesti hlavním vývojovým stupňům v evoluci indo-evropské metafyziky a světového názoru.

V závěru recenze nezbývá než konstatovat, že kniha *Experience and Action* i další texty, které jsou dostupné na webových stránkách *International Center for Systems Research*, rozhodně stojí za pozornost. Jungovo systémové myšlení je originální, netriviální, vyznačuje se impozantní tematickou šíří, je důkladně a hluboce založené, důsledně prokomponované a argumentačně zdůvodněné. Každý, kdo se zajímá o sociologickou teorii, v něm jistě nalezne četná poučení a inspiraci.

Jiří Šubrt